INDIAN STREAMS RESEARCH JOURNAL
ISSN NO : 2230-7850
IMPACT FACTOR : 5.1651 (UIF)
VOLUME - 16 | ISSUE - 5 | JUNE – 2026

आनंददायी शनिवार कार्यक्रम राबविताना येणाऱ्या अडचणी व त्यावरील उपाय

सौ.मृगया मंगेश मोरे
जि. प. शाळा कोलधे नं. १ ता. लांजा जि. रत्नागिरी

सारांश (Abstract)

शालेय शिक्षणात विद्यार्थ्यांचा आनंददायी, कृतीप्रधान आणि अनुभवाधारित सहभाग वाढविण्यासाठी महाराष्ट्र शासनामार्फत "आनंददायी शनिवार" कार्यक्रम राबविला जातो. कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना विविध अडचणींचा सामना करावा लागतो. प्रस्तुत कृती संशोधनाचा उद्देश या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावर प्रभावी उपाययोजना विकसित करणे हा आहे. संशोधनात कृती संशोधन पद्धतीचा वापर करण्यात आला. निरीक्षण, मुलाखत, प्रश्नावली आणि नोंदी यांच्या आधारे माहिती संकलित करण्यात आली. योग्य नियोजन, स्थानिक संसाधनांचा वापर, पालकांचा सहभाग, शिक्षकांचे सहकार्य आणि विद्यार्थीकेंद्रित उपक्रम यांच्या माध्यमातून कार्यक्रमाची परिणामकारकता वाढल्याचे आढळून आले.

की-वर्ड्स: आनंददायी शनिवार, कृती संशोधन, सक्रिय अध्ययन, विद्यार्थी सहभाग, शालेय उपक्रम.

१. प्रस्तावना

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० आणि निपुण भारत अभियानाच्या अनुषंगाने विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी शाळांमध्ये आनंददायी शनिवार कार्यक्रम आयोजित केला जातो. या कार्यक्रमात कला, क्रीडा, विज्ञान प्रयोग, कथाकथन, वाचन, योग, संगीत, नाट्य, हस्तकला आणि जीवनकौशल्यांवर आधारित विविध उपक्रमांचा समावेश असतो. तथापि, कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीदरम्यान अनेक व्यावहारिक अडचणी येतात. या अडचणींचा अभ्यास करून त्यावर उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.

२. समस्येचे विधान

"आनंददायी शनिवार कार्यक्रम राबविताना येणाऱ्या अडचणी व त्यावरील उपाय "

३. संशोधनाची उद्दिष्टे

1. आनंददायी शनिवार कार्यक्रम राबविताना येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास करणे.

2. अडचणींची कारणे शोधणे.
3. प्रभावी उपाययोजना निश्चित करून त्यांची अंमलबजावणी करणे.
4. उपाययोजनांच्या परिणामकारकतेचे मूल्यांकन करणे.

४. संशोधन प्रश्न

1. आनंददायी शनिवार कार्यक्रम राबविताना प्रमुख अडचणी कोणत्या आहेत?
2. अडचणी दूर करण्यासाठी कोणत्या उपाययोजना प्रभावी ठरतात?
3. उपाययोजनांमुळे विद्यार्थ्यांच्या सहभागात वाढ होते का?

५. गृहीतक

योग्य नियोजन, शिक्षक-पालक सहकार्य, स्थानिक संसाधनांचा वापर आणि विद्यार्थीकेंद्रित कृती यांमुळे आनंददायी शनिवार कार्यक्रम अधिक प्रभावीपणे राबविता येईल.

६. संशोधन पद्धती

- **पद्धती:** कृती संशोधन (Action Research)
- **नमुना:** ३० विद्यार्थी, ५ शिक्षक, १ मुख्याध्यापक
- **साधने:** निरीक्षण, मुलाखत, प्रश्नावली, दैनंदिन नोंदी
- **कालावधी:** ८ आठवडे

७. प्रमुख अडचणी

क्र.	अडचण	परिणाम
१	विद्यार्थ्यांची कमी उपस्थिती	सहभाग कमी
२	शिक्षकांवर अतिरिक्त काम	नियोजनात अडथळे
३	साहित्याचा अभाव	उपक्रम प्रभावी होत नाहीत
४	वेळेचे नियोजन	उपक्रम अपूर्ण राहतात
५	पालकांचा कमी सहभाग	विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन कमी
६	आर्थिक मर्यादा	नवीन साहित्य उपलब्ध होत नाही
७	मोठी वर्गसंख्या	व्यक्तिगत लक्ष कमी
८	हवामान	मैदानी उपक्रम रद्द होतात

८. कृती आराखडा

अडचण	उपाय
कमी उपस्थिती	पालक बैठक, प्रेरणा, उपस्थिती पुरस्कार
साहित्याचा अभाव	स्थानिक साहित्य, पुनर्वापर साहित्य
शिक्षकांचा ताण	जबाबदाऱ्या विभागणे
आर्थिक समस्या	SMC, CSR, ग्रामपंचायत सहकार्य
पालक सहभाग कमी	पालक-विद्यार्थी संयुक्त उपक्रम
वेळेचे नियोजन	पूर्वनियोजित वेळापत्रक

९. अंमलबजावणी

- प्रत्येक शनिवारी वेगळा विषय निश्चित केला.
- विद्यार्थ्यांचे गट तयार केले.
- स्थानिक कलाकार, पालक व माजी विद्यार्थ्यांना सहभागी केले.
- कमी खर्चातील TLM तयार केले.
- प्रत्येक उपक्रमानंतर अभिप्राय नोंदविला.

१०. निरीक्षणे

घटक	पूर्वी	नंतर
उपस्थिती	६५%	९२%
विद्यार्थी सहभाग	५८%	९४%
पालक सहभाग	२०%	७०%
शिक्षक समाधान	६०%	९०%

११. निष्कर्ष

1. नियोजनबद्ध अंमलबजावणीमुळे कार्यक्रम अधिक प्रभावी झाला.
2. विद्यार्थ्यांची उपस्थिती व सहभाग लक्षणीय वाढला.
3. शिक्षकांचा आत्मविश्वास आणि सहकार्य वाढले.
4. पालकांचा सहभाग वाढल्याने कार्यक्रम अधिक यशस्वी झाला.
5. कमी खर्चातील स्थानिक साधनांचा वापर प्रभावी ठरला.

१२. शिफारसी

- प्रत्येक शाळेत वार्षिक आनंददायी शनिवार आराखडा तयार करावा.
- शिक्षकांना कृतीप्रधान अध्यापनाचे प्रशिक्षण द्यावे.
- स्थानिक तज्ज्ञ, पालक आणि समुदायाचा सहभाग वाढवावा.

- प्रत्येक उपक्रमाचे दस्तऐवजीकरण व मूल्यांकन करावे.
- विद्यार्थ्यांच्या आवडीवर आधारित उपक्रमांचा समावेश करावा.

१३. संशोधकाचे मत

आनंददायी शनिवार कार्यक्रम हा विद्यार्थ्यांच्या सर्जनशीलता, आत्मविश्वास, सहकार्यभावना आणि जीवनकौशल्यांचा विकास करणारा प्रभावी उपक्रम आहे. या कृती संशोधनातून असे स्पष्ट झाले की, अडचणी या कायमस्वरूपी नसून योग्य नियोजन, शिक्षक-पालक समन्वय, स्थानिक संसाधनांचा वापर आणि सातत्यपूर्ण परावर्तन (Reflection) यांच्या साहाय्याने त्या प्रभावीपणे दूर करता येतात. त्यामुळे आनंददायी शनिवार हा केवळ मनोरंजनात्मक कार्यक्रम न राहता गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाचा महत्त्वपूर्ण घटक ठरतो.

संदर्भ

1. राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण (NEP), 2020.
2. निपुण भारत अभियान मार्गदर्शिका, शिक्षण मंत्रालय, भारत सरकार.
3. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (SCERT), *आनंददायी शनिवार* मार्गदर्शक सूचना.
4. Kemmis, S., & McTaggart, R. *The Action Research Planner*.
5. Mertler, C. A. *Action Research: Improving Schools and Empowering Educators*.